

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาพฤติกรรมกาฟงตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพระพุทธรบาท"พลาณุกุลวิทยา" ตำบลพุกร้าง อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัตสระบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. บริบทโรงเรียนพระพุทธรบาท"พลาณุกุลวิทยา" อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัตสระบุรี
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. ความหมายของการฟงตนเอง
4. หลักความขยันหมั่นเพียร
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

บริบทโรงเรียนพระพุทธรบาท "พลาณุกุลวิทยา" อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัตสระบุรี

1 ประวัติและความเป็นมาของโรงเรียน

โรงเรียนพระพุทธรบาท"พลาณุกุลวิทยา" ตำบลพุกร้าง อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัตสระบุรี เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ.2514 โดยมีพระครูสังวรธรรมนุวัตร (หลวงปู่พล ธรรมปาโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคณที ตำบลพุกร้าง อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัตสระบุรี ได้บริจาคเงินซื้อที่ดิน จำนวน 14 ไร่ 3 งาน 40 ตารางวา ราคา 50,000 บาท และจัดสร้างอาคารเรียน มีลักษณะเป็นตึก มีจำนวน 2 ชั้น 8 ห้องเรียน แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2514 รวมเงินค่าก่อสร้างจำนวนทั้งสิ้น 450,000 บาท (สี่แสนห้าหมื่นบาทถ้วน) นอกจากนั้น พระครูสังวรธรรมนุวัตร (หลวงปู่พล ธรรมปาโล) ได้บริจาคเงินเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ทางการศึกษามอบให้กับทางโรงเรียน รวมเป็นเงินจำนวนทั้งสิ้น 39,500 บาท (สามหมื่นเก้าพันห้าร้อยบาทถ้วน) เมื่อรวมจำนวนเงินค่าก่อสร้างอาคารเรียนกับค่าที่ดินและค่าจัดซื้ออุปกรณ์ทางการศึกษา เป็นเงินจำนวนทั้งสิ้น 539,500 บาท (ห้าแสนสามหมื่นเก้าพันห้าร้อยบาทถ้วน)

2 วิสัยทัศน์ของโรงเรียน

โรงเรียนพระพุทธรบาท"พลาณุกุลวิทยา" ตำบลพุกร้าง อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัตสระบุรี มีวิสัยทัศน์ ดังนี้ "นำเรียน นำอยู่ เติงคู่ชุมชน สร้างคน สร้างงานสืบสานวัฒนธรรม อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข"

3 ลักษณะอันฟงประสงค์ของโรงเรียน

การประเมินด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันฟงประสงค์ที่สถานศึกษากำหนดขึ้นสำหรับพัฒนาผู้เรียน เพื่อแก้ปัญหหรือสร้างเอกลักษณ์เกี่ยวกับ

คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่ผู้เรียนซึ่งทางสถานศึกษาร่วมมือกับชุมชน ได้กำหนดไว้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านการมีปัญญา 2) ด้านการมีวินัย 3) ด้านการใฝ่คุณธรรม

4 การเปิดทำการเรียนการสอน

ทางโรงเรียนเริ่มเปิดทำการเรียนการสอน เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2515 ซึ่งเป็นสหวิทยากับ โรงเรียนสุรวิทยาคาร อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

- มีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 17 คน
- มีนายอำนวย สาระทัน จากโรงเรียนสุรวิทยาคาร มาเป็นรักษาการครูใหญ่
- ต่อมากรมสามัญศึกษา ได้อนุมัติให้เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบล
- โดยเปิดทำการสอนเป็นเอกเทศ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2516 มาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2520

กรมสามัญศึกษา ได้จัดสรรงบประมาณสร้างอาคารเรียนแบบ 216 ก จำนวน 1 หลัง ราคาค่าก่อสร้าง เป็นจำนวนเงิน 1,040,000 บาท (หนึ่งล้านสี่หมื่นบาทถ้วน)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2529

กรมสามัญศึกษา ได้จัดสรรงบประมาณสร้างโรงฝึกงานจำนวน 1 หลัง ราคาค่าก่อสร้าง เป็นจำนวนเงิน 780,000 บาท (เจ็ดแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2530

ทางโรงเรียนได้ร่วมกับชุมชนจัดทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อจัดซื้อที่ดินเพิ่มอีก จำนวน 15 ไร่ 3 งาน 60 ตารางวา เป็นเงิน 160,000 บาท (หนึ่งแสนหกหมื่นบาทถ้วน) รวมจำนวนพื้นที่ของโรงเรียนทั้งหมด 30 ไร่ 3 งาน

ต่อมาเมื่อปีการศึกษา พ.ศ. 2537

กรมสามัญศึกษา ได้อนุมัติให้เปิดสอนในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 2 ห้องเรียน

ต่อมาเมื่อปีการศึกษา 2537-2538

กรมสามัญศึกษา ได้จัดสรรงบประมาณสร้างอาคารเรียนแบบ 216 ล (ปรับปรุง 29) ในงบประมาณจำนวน 8,000,000 บาท (แปดล้านบาทถ้วน)

ต่อมาในปีงบประมาณ พ.ศ. 2539

กรมสามัญศึกษา ได้จัดสรรงบประมาณสร้างอาคารหอประชุมแบบ 100/27 ในงบประมาณจำนวน 4,100,000 บาท (สี่ล้านหนึ่งแสนบาทถ้วน)

ต่อมาในปีงบประมาณ พ.ศ. 2544

กรมสามัญศึกษา ได้จัดสรรงบประมาณสร้างหอส่งน้ำประปา ภายในโรงเรียน ในงบประมาณจำนวน 310,000 บาท (สามแสนหนึ่งหมื่นบาทถ้วน)

5 การดำเนินการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันของโรงเรียน

ในปัจจุบันทางโรงเรียนได้ดำเนินการเปิดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีนักเรียน จำนวน 451 คน มีบุคลากรครู จำนวน 29 คน นักการภารโรง จำนวน 1 คน โดยมี นายเชน คนตรง เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน และมีนายอารัญ คุลี เป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ประวัติความเป็นมาของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงนั้นมิใช่เป็นคำแปลกใหม่ เป็นคำที่กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมา ประชาชนชาวไทยมีการดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย โดยการยึดถือเอาการดำรงชีวิตแบบพอยังชีพ คือ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เองและผลิตซ้ำได้ด้วยตัวเองไม่ต้องพึ่งโลกภายนอกมีความผูกพันภายในสูง การครอบครองที่เป็นผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิต มีความพอเพียงในตัวเองการหัตถกรรมรวมอยู่กับการเกษตรกรรม คือ ทอผ้าและปลูกข้าวในครัวเรือนเดียวกัน มีความเชื่อร่วมกันคือการนับถือผีปู่ย่าตายายเดียวกันของหมู่บ้าน เป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีสมาชิกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งถือว่าการดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นระบบแบบเศรษฐกิจพออยู่พอกินพอยังชีพ ซึ่งปรากฏในเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีตว่าการดำรงชีวิตของคนไทยในบุพกาลจะอยู่รวมตัวกันเป็นชุมชนหมู่บ้านจะมีการเป็นอยู่แบบพอยังชีพ (subsistence) คือ ผลิตเพื่อพอกินเพื่อกินเอง ไม่ได้ผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน ไม่ได้ผลิตเพื่อขาย ดังคำพูดติดปากชาวบ้านว่า “หากิน” หรือ “หาอยู่หากิน” หมายความว่า มีอาหารกินชาวบ้านก็พอใจ คือ “หากินไม่ได้หาเพื่อขาย ทำเพื่อกินไม่รู้ว่าขายไปตรงไหน” การยังชีพที่สำคัญที่สุด คือ การทำนามีความสำคัญเหนือการผลิตสิ่งอื่นมาก การทำนาของชาวบ้านในอดีตเป็นการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540, หน้า 10)

จะเห็นได้ว่า ชีวิตของคนไทยในอดีตที่ผ่านมา ยึดถือแบบพอยังชีพในการดำรงชีวิตซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการอยู่อย่างพอเพียง พออยู่พอกิน ระบบสังคมในอดีตยึดถือการดำรงชีวิต โดยการทำไร่ ไถนา ปลูกข้าว หาปลา เพื่อยังชีพ การทำก็ทำปีละครั้ง คือ ทำเฉพาะในฤดูฝน พอหมดฤดูฝนก็เลิกกลับไปทำอย่างอื่น เช่น หาของป่า ล่าสัตว์ เป็นต้น ไม่มีการทำชลประทานผันน้ำมาใช้ในการเพาะปลูกและไม่ได้พึ่งพาทางเทคโนโลยี จึงถือว่าการเลี้ยงชีพแบบพอกิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลปัจจุบัน พระองค์ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนี้ พระองค์ทรงมีปรัชญาแนวคิด ทฤษฎี หลักการส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปในการสร้างความ “พออยู่ พอกิน” ความเหมาะสมพอเพียงและความ “พอดี” ต่อการ

ดำเนินชีวิตและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจำเป็นจะต้องเกื้อกูลกันเพื่อการดำรงอยู่ด้วยดีและยั่งยืน

2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับตั้งแต่ ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไป ในทาง “สายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ความรอบรอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึก ในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทางด้านวัตถุ สังคมสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจาก โลกภายนอกได้เป็นอย่างดี สมัยก่อนเกษตรกรจะทำการผลิตเพื่อการบริโภค โดยอาศัย ธรรมชาติตามสภาพแวดล้อมมีการปลูกพืชหลากหลายชนิดคละกัน ทั้งพืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชสมุนไพร พืชใช้สอย ในลักษณะของสวนผสม พืชเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยา ซึ่งกันและกันมีความต้องการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม กับการเจริญเติบโตแตกต่างกันไป เกี่ยวกับ แสงแดด อุณหภูมิความชื้น ดิน เป็นต้น เช่นพืชทรงพุ่มขนาดเล็กต้องการแสงน้อย อยู่ใต้พืชที่ ทรงพุ่มใหญ่ การทำลายของโลภแมลงที่เกิดขึ้น ก็จะเป็นการควบคุมพืชบางชนิดให้มีปริมาณ เหมาะสมในระบบนิเวศของพืช พืชที่ขึ้นปะปนหรือคละกันมีคุณสมบัติช่วยยับยั้งการระบาดของ โรคแมลงพืชชนิดอื่นได้ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ต่อมามีการพัฒนาเป็นเกษตรเพื่อบริโภค และจำหน่ายจนถึงปัจจุบัน เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศมุ่งเพิ่มรายได้จึงทำการเกษตรเพื่อ จำหน่ายทำให้ต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกมากขึ้น ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ประกอบกับการเกิด วิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ต้องหันกลับมาทำการเกษตร เพื่อบริโภคและจำหน่ายใน ลักษณะทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง

ในระบบเศรษฐกิจพอเพียงจะจัดลำดับความสำคัญของ “คุณค่า” มากกว่า “มูลค่า” มูลค่านั้นขาดจิตวิญญาณเพราะเป็นเศรษฐกิจภาคการเงิน ที่เน้นที่จะตอบสนองต่อความต้องการ ที่ไม่จำกัดซึ่งไร้ขอบเขต ถ้าไม่สามารถควบคุมได้การใช้ทรัพยากรอย่างทำลายล้างจะรวดเร็วขึ้น และปัญหาจะตามมา เป็นการบริโภคที่ก่อให้เกิดความทุกข์หรือพาไปหาความทุกข์ และจะไม่มี โอกาสบรรลุวัตถุประสงค์ในการบริโภค ที่จะก่อให้เกิดความพอใจและความสุข (maximization of satisfaction) ผู้บริโภคต้องใช้หลักขาดทุนคือกำไร (our loss is our gain) อย่างนี้จะควบคุม ความต้องการที่ไม่จำกัดได้ และสามารถจะลดความต้องการลงมาได้ ก่อให้เกิดความพอใจและ

ความสุขเท่ากับได้ตระหนักในเรื่อง "คุณค่า" จะช่วยลดค่าใช้จ่ายลงได้ ไม่ต้องไปหาวิธีทำลายทรัพย์สินเพื่อให้เกิดรายได้มาจัดสรรสิ่งที่เป็น "ความอยากที่ไม่มีที่สิ้นสุด" และขจัดความสำคัญของ "เงิน" ในรูปรายได้ที่เป็นตัวกำหนดการบริโภคลงได้ระดับหนึ่ง แล้วยังเป็นตัวแปรที่ปลดภาระของกลไกของตลาดและการพึ่งพิงกลไกของตลาด ซึ่งบุคคลโดยทั่วไปไม่สามารถจะควบคุมได้ รวมทั้งได้มีส่วนในการป้องกันการบริโภคเลียนแบบ (demonstration effects) จะไม่ทำให้เกิดการสูญเสีย จะทำให้ไม่เกิดการบริโภคเกิน (over consumption) ซึ่งก่อให้เกิดสภาพเศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน

จากแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีแนวทางที่มุ่งให้คนไทย ดำรงตนโดยการยึดหลักของความสมถะพึงพอใจในสิ่งที่เป็นอยู่ไม่อคติกับบุคคลที่มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ซึ่งแนวพระราชดำรัสล้วนแต่เป็นแนวทางที่เหมาะสมกับการนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมชนบทอันได้แก่ (กรมการปกครอง, 2541, หน้า 4-5)

"...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจความเป็นอยู่แบบพอกินพอกิน แบบพอกินพอกินหมายความว่า อุ้มชูตัวเองให้ได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้เคยบอกว่า ความพอเพียงนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัว จะต้องผลิตอาหารของตนเอง จะต้องทอผ้าใส่ให้ตนเองสำหรับครอบครัวอย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนักอย่างนั้นนักเศรษฐกิจต่างๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัยจริง อาจจะล้าสมัยเพราะว่าคนอื่น เขาต้องการมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่า เป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง รู้ไม่หรูหรา แต่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า การผลิตที่พอเพียงทำได้..."

"...อย่างข้าวที่ปลูกเคยสนับสนุนให้ปลูกข้าว ให้พอเพียงกับตนเอง เก็บไว้ในยุ้งเล็ก ๆ แต่ละครอบครัวเก็บ และถ้ามีพอกินขาย แต่คนอื่นบอกว่าไม่สมควร โดยเฉพาะทางภาคอีสาน เขาบอกว่าต้องการปลูกข้าวหอมมะลิ เพื่อที่จะขาย อันนี้ถูกต้อง ข้าวหอมมะลิขายได้ดี แต่เมื่อขายแล้วของตัวเองจะบริโภค ต้องซื้อ จะซื้อจากใคร ทุกคนปลูกข้าวหอมมะลิ ในภาคอีสานส่วนมากเขาชอบบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งใครจะเป็นคนปลูกข้าวเหนียว เพราะว่าประกาศโฆษณาว่า คนปลูกข้าวเหนียวเป็นคนไร่ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ เลยสนับสนุนบอกว่า ให้เขาปลูกข้าวบริโภค เขาชอบข้าวเหนียวเขาก็ปลูกข้าวเหนียว เขาชอบข้าวอะไรก็ตาม ให้เขาปลูกข้าวอย่างนั้น และเก็บไว้ใช้บริโภคตลอดปี ถ้ายังมีที่ที่จะทำนาปรัง หรือมีที่มากพอสำหรับปลูกข้าว ก็ปลูกข้าวหอมมะลิ เพื่อที่จะขาย ที่พูดแบบนี้เพราะว่าข้าวที่จะปลูก สำหรับบริโภค ไม่ต้องเที่ยวรอบโลก ถ้าข้าวที่ซื้อมาต้องข้ามจังหวัดหรืออาจข้ามประเทศมาค้าขนส่งนั้นก็บวกเข้าไปในราคาข้าว..."

"...สิ่งเหล่านี้ เป็นเรื่องเศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเรียกว่า trade economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเรียกว่า self-sufficient economy ถ้าเราทำแบบที่ไหนทำได้ คือ

เศรษฐกิจพอเพียงกับตนเอง เราอยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อนอย่างทุกวันนี้เราเดือดร้อน สำหรับข้าวเราก็เห็นชัด สำหรับสิ่งอื่น ประชาชนก็ต้องใช้ มีสิ่งของจำเป็นที่จะใช้หลายอย่างที่เรำทำในเมืองไทยและสามารถที่จะเป็นสินค้าส่งออกใช้เองด้วย แต่สำหรับส่งออกนั้นมีพิธีการมากมาย มีทางที่จะผ่านมากมาย ลงท้ายกำไรไม่เหลือ กำไรมันน้อย แต่ถ้าสามารถที่จะติดต่อโดยตรงอย่างกล่องนี้ เขาติดต่อโดยตรงเขาส่งมาเป็นหีบๆ ที่ลงเรือ ที่เรียกว่า container ก็ส่งไปเต็ม container ลงท้ายค่าขนส่งไม่แพงนัก พูดกลับไปกลับมาในเรื่องการค้าบริโภคการผลิตและการค้าขายรู้ว่าท่านทั้งหลายกำลังกลุ้มใจ ในวิกฤตการณ์ ตั้งแต่คนที่มีเงินน้อยจนกระทั่ง คนที่มีเงินมาก แต่ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไปกลับเป็นเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องทั้งหมดแม้จะเป็นครั้งหนึ่ง อาจจะเป็นเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็สามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไข จะต้องใช้เวลา ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ โดยมากคนที่ใจร้อนเพราะเดือดร้อนแต่ถ้าทำได้ตั้งแต่เดี๋ยวนีก็สามารถจะแก้ไขได้..."

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นครอบคลุมเนื้อหาสาระของการดำเนินชีวิตในวงกว้าง ทั้งในส่วนเศรษฐกิจพึ่งตนเอง และเศรษฐกิจชุมชน

ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำรัส ขององค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กำลังเป็นที่ได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านทฤษฎีและด้านการปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ได้มีการเผยแพร่กระจายไปสู่ชุมชน สังคมชนบทไทยมากขึ้น หนังสือ "พระราชดำรัส" ขององค์สมเด็จพระบาทพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียบเรียง "ทฤษฎีใหม่" ซึ่งแบ่งเป็น 3 ชั้น และขยายความได้ดังนี้ สำนักงานคณะกรรมการการจัตรระบบจรรยาทางบก (2514, หน้า 7)

ทฤษฎีขั้นที่ 1 ผลิตอาหารเพื่อบริโภคเอง เหลือจึงนำออกขาย ทำให้มีกินอิ่ม ไม่มีภาระหนี้สินและมีเงินออมเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานที่เน้นความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว กล่าวคือ การที่สมาชิกในครอบครัวมีความเป็นอยู่ในลักษณะที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ทั้งทางกายและใจ ตนเองและครอบครัวมีความพอเพียงในการดำรงชีวิต ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น ทำให้ไม่เป็นหนี้เป็นสิน และไม่จำเป็นต้องเบียดเบียนผู้อื่น หากแต่สามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น ความต้องการในปัจจัยสี่ของตนเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียง

ทฤษฎีขั้นที่ 2 รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน ทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การเกษตร หัตถกรรม อุตสาหกรรม แปรรูปอาหาร ทำธุรกิจ ปั้นน้ำมัน ขายอาหาร ขายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน หรือธนาคารหมู่บ้าน เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้ครอบครัวรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการทำธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่างๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวม

บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวม หรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง

ทฤษฎีขั้นที่ 3 มีการเชื่อมโยงกับบริษัทที่ประกอบธุรกิจขนาดใหญ่ รวมถึงการส่งออกเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ที่เน้นความพอเพียงในระดับประเทศ ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสิ่งยิ่งใหญ่ อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียนแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ในที่สุด

จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือเศรษฐกิจสายกลางเป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าด้วยกันไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อมเชื่อมโยงกับกันเป็นประชาสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนได้ เช่น ผลการศึกษาของ วงศ์ อารยะ (Wongse-Araya, 1988, pp. 13-21) เกี่ยวกับการดำเนินโครงการสุพรรณบุรี โปรเจกต์ตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการดำเนินโครงการนี้ ได้แก่ การมุ่งสนับสนุนให้ประชาชนในจังหวัดสุพรรณบุรี ดำเนินชีวิตในรูปแบบที่สามารถพึ่งพิงตนเองได้ มีความรัก ความสามัคคี ต่อกันในชุมชน ผลการดำเนินงานของโครงการนี้ก็บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายดีขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้

แกลตอง (Galton, 1980, p. 50) กล่าวว่า การพึ่งตนเองคือกระบวนการพลวัตที่มีการเคลื่อนไหวในทุกระดับจากระดับปัจเจกชน ชุมชนท้องถิ่น ภูมิภาคและประเทศชาติ การพึ่งตนเองเปรียบเสมือน การที่ชุมชนมีเอกภาพมีอิสรภาพในการดำเนินชีวิตสามารถยืนหยัดได้ด้วยพลังความสามารถของตน ซึ่งการจะพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องเริ่มจากการพึ่งตัวของตนเองก่อน เป็นสำคัญ โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่มองข้ามความสำคัญของการพึ่งพิงตนเองไม่ได้เลย สอดคล้องกับ กรมการปกครอง (2541, หน้า 12) ที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง โดยการรวมกลุ่มกันในชุมชนนั้น จะทำให้สมาชิกของชุมชนจะตระหนักในพลังและความสามารถของกลุ่มของตนเอง มีความเชื่อมั่นและมุ่งที่จะพึ่งพิงตนเองในที่สุด นอกจากนั้นยังกล่าวว่า ในชุมชนชนบทของไทยควร เน้นระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากต้องการให้ชุมชนผลิตสิ่งที่เอื้อประโยชน์โดยตรงกับการยังชีพของตน ลดการพึ่งพาอาศัย จากปัจจัยภายนอกให้มากที่สุด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะบรรลุสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อปัจจัยสี่ของการ

ดำรงชีพ ที่พอเพียงต่อความต้องการของคนในสังคมนั้นเองนัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรกเมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร ในสภาพการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายสถานะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาด แทนที่ว่าตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกร ดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และหลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้วเกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อม ๆ กับสภาพการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

เศรษฐกิจพอเพียง มิได้หมายถึงเศรษฐกิจระบบปิดที่ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ได้สนับสนุนการปิดประเทศ หรือหันหลังให้กับกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันขณะที่ยังมีความไม่พร้อมหรือยังไม่แข็งแรง พร้อมๆ กับการไม่ประมาทและไม่โลภมากเกินไป จนเมื่อแข็งแรงพอ ก็สามารถเข้าสู่การแข่งขันในแบบที่ไม่ใช่มุ่งแพ้ชนะอย่างเอาเป็นเอาตาย แต่เป็นการแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ คือเพื่อเสริมสมรรถภาพและความเข้มแข็ง ในขณะเดียวกันเศรษฐกิจพอเพียงก็มีใช้เศรษฐกิจที่ส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยมอย่างไร้ขอบเขต แต่ให้พิจารณาและใช้ประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์อย่างชาญฉลาด รู้เท่าทันสามารถเลือกรับเฉพาะสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาว โดยไม่ขัดกับหลักการของการแสวงหากำไร แต่การได้มาซึ่งกำไรของธุรกิจ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการไม่เอาัดเอาเปรียบ

ผู้อื่น หรือแสวงหาผลกำไรจนเกินควรจากการเบียดเบียนประโยชน์ของสังคมโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่อาจจะก่อให้เกิดวิกฤตตามมา ตลอดจนให้คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรในธุรกิจอย่างประหยัดและอย่างมีคุณภาพ

นอกจากนี้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยังมิได้ปฏิเสธการเป็นหนี้ หรือการกู้ยืมเงิน ในภาคธุรกิจ แต่เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ หมายความว่า ถึงแม้จะกู้ยืมเงินมาลงทุนก็เพื่อดำเนินกิจการชนิดที่ไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงมากนัก สามารถจัดการได้แม้ในภาวะที่โอกาสจะเกิดขึ้นจริงมีไม่มากนักก็ตาม

แนวคิดของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่มีสาระสำคัญดังกล่าวข้างต้นนั้น น่าจะนำมาใช้เป็นแบบอย่างของการพัฒนาประเทศไทยในระยะต่อไป แม้ว่าวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในขณะนี้ อาจจะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้แต่ผลกระทบต่าง ๆ จะไม่รุนแรงมากนักถ้าหากทุกภาคส่วนของสังคมมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเอง บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ๆ ในสังคมเป็นประการสำคัญ ถึงแม้ว่าข้อคิดทั้งหมดจะมุ่งเน้นไปสู่กลุ่มเกษตรกร หรือผู้มีที่ดินทั้งหลาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องกลับไปสู่ภาคเกษตรหมด ซึ่งเป็นไปไม่ได้ในสภาพความเป็นจริง สำหรับคนอยู่นอกภาคการเกษตรนั้น เศรษฐกิจพอเพียงก็จะต้องถูกนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นแนวปฏิบัติตน ไม่ว่าจะอยู่ในกิจกรรมอาชีพใด ก็ต้องยึดวิถีชีวิตไทย อยู่แต่พอดี อย่าฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ อย่ายึดวัตถุเป็นที่ตั้ง ยึดเส้นทางสายกลาง อยู่กินตามฐานะ ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต จำเวญเดิบโต อย่างค่อยเป็นค่อยไป อย่าใช้หลักการลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยง กู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็วแล้วก็ไปสู่ความล้มละลายในที่สุด ตั้งอยู่บนหลักของ “รู้จักสามัคคี” ใช้สติปัญญาปกป้องตนเองไม่ให้หลงกระแสโลกาภิวัตน์ โดยไม่รู้ถึงเหตุและผลตาม สภาพแวดล้อมของไทย ให้รู้จัก แยกแยะสิ่งดี สิ่งเลว สิ่งที่เป็นประโยชน์ ตามสภาพความเป็นจริงของบ้านเมืองของเรา เป็นที่ตั้ง ให้มีความรัก ความเมตตา ที่จะช่วยเหลือสังคมให้รอดพ้นจากภัยพิบัติ และรวมพลังกัน ด้วยความสามัคคีเป็นหมู่เหล่า ขจัดข้อขัดแย้งไปสู่ความประนีประนอม รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

3. ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานคำจำกัดความของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ว่าหมายถึง การดำเนินชีวิต การมีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน สามารถเลี้ยงดูขุตนเองโดยให้มีความเหมาะสม เพียงพอกับความต้องการของตนเองได้ ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องทำการผลิตอาหาร ถักทอเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายด้วยตนเอง แต่หมายถึง ในหมู่บ้านจะต้องมีความพอเพียงในระดับหนึ่ง (กรมการปกครอง, 2541, หน้า 4-5)

มาฆะ ชิตตะสังคะ (2537, หน้า 204-205) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั้นหมายถึง การให้ความสำคัญในด้านการผลิตเพื่อการยังชีพและให้พอเพียงต่อความจำเป็น

ขั้นพื้นฐานของบุคคลในสังคมนั้นๆ ก่อนเป็นสำคัญ ให้ประชาชนรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ฟุ้งเฟ้อ อยากร่ำรวยเกินไป ในสิ่งที่เกินแก่กำลังของตน

ณรงค์ โชควัฒนา (2542, หน้า 16-17) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงการพึ่งตนเองตามพระราชดำริหมายความว่า การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยไม่มองเฉพาะเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ต้องมองสังคมด้วยและมองสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กันไปกับการพัฒนา เราเชื่อว่าเมื่อเศรษฐกิจดีขึ้น สังคมและสิ่งเหล่านี้เป็นทรัพยากรไทย เป็นทรัพยากรที่มีค่า เราควรใช้ให้คุ้มค่าที่สุด เพราะฉะนั้น การพัฒนาต้องมองรอบด้าน เรียกว่า บูรณาการและพึ่งตนเอง ทั้งเงินออม สติปัญญา และการตลาด โดยอาศัยปัจจัยในการพัฒนา คือ คน และเป้าหมาย คือ อยู่ดี กินดี มีสุข แต่คนเรามีปัญหา ต้องเน้นที่คน เน้นการใช้ศักยภาพของคน ถ้าคนไทยเก่งขึ้น มีความสามารถมากขึ้น เราก็สามารถพัฒนาประเทศได้ดีขึ้น กล่าวโดยสรุปเป้าหมายสุดท้าย คือ คนไทยต้องกินดีอยู่ดี มีความสุข ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต้องดีด้วย

ประเวศ วะสี (2542, หน้า 4-6) ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึง การที่มนุษย์เรามีความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการ ด้วยกัน ได้แก่

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้ง
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง ได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการยังชีพ และทำมาหากินในชีวิตประจำวัน เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง คือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัวกันได้มีความสามัคคีต่อกัน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ง่ายด้าย ส่งผลให้ชีวิตมีความสุขมีคุณภาพที่ดี
5. ปัญญาพอเพียงมีการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รวมกัน และสามารถปรับตัวต่อสภาวะการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง คือ การที่กลุ่มชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานของวัฒนธรรมของคน ซึ่งการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนนั้น จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใดๆ ที่ร้ายแรงต่อคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของตน เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เอื้ออำนวยต่อครองชีวิตของตนทั้งสิ้น

7. มีความมั่นคงเพียงพอ ไม่ใช่ขู่วาบ เดียวจน เดียวรวย ซึ่งเมื่อทุกอย่างเกิดความพอเพียงก็จะเกิดความสมดุล คือ ความเป็นปกติและยั่งยืน ซึ่งอาจจะเรียกในชื่ออื่น ๆ ได้ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจบูรณาการ เป็นต้น

นิคม มุสิกคามะ (2542, หน้า 263) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่าเป็นแนวทางพัฒนาตามทฤษฎีใหม่ ที่ทำให้สังคมไทยอยู่ในสังคมโลกอย่างสง่างามน่าภาคภูมิใจ โดยที่สามารถผลิตทรัพยากรได้ตามภูมิปัญญาและเทคโนโลยีแบบไทย มีความพอเพียงในครอบครัว ชุมชนมีความเข้มแข็งช่วยตนเองได้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในศาสนา มีสังคมที่สงบสุข กินดีอยู่ดีขึ้น การผลิตอุดมสมบูรณ์ พอเพียงที่จะค้าขาย ไปยังต่างประเทศ

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย (2542, หน้า 257) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เป็นปรัชญาของการพัฒนา ตามกระแสเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีฐานคิดที่สำคัญ ที่การพัฒนาคนในชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการจรรโลงรักษาวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้การพัฒนาคนจะต้องเริ่มที่การพัฒนาความคิดและจิตใจของคนให้รู้จักกิน รู้จักใช้ ตามอัตภาพ และความจำเป็นในการดำเนินชีวิต

สุเมธ ตันติเวชกุล (2542, หน้า 15) ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสามารถของ ชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิด เพื่อเลี้ยงสังคมนั้นๆ โดยพยายามหลีกเลี่ยง ที่จะพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ

พอสรุปความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั้นหมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนต่อตนเอง ผู้อื่นสังคมและประเทศชาติซึ่งกำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะ ตามอัตภาพและที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามวัตถุกระแสนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใดๆ

4. หลักเศรษฐกิจพอเพียง

หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นโครงการตามแนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ของเรา ที่เน้นการดำเนินชีวิตอยู่แบบพอมีพอกิน ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือยแล้วค่อยๆ พัฒนาให้ดียิ่งขึ้นจนทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เมื่อแต่ละครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ ก็จะทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศเข้มแข็งด้วยการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงสามารถพัฒนาได้ใน 3 ระดับ ปรากฏดังภาพ 2

1. ระดับครอบครัว

การปลูกพืชผักผลไม้หรือเลี้ยงสัตว์ไว้กินภายในครอบครัว

2. ระดับชุมชน

เมื่อผลผลิตที่ผลิตไว้มีมากก็นำไปจำหน่ายในชุมชน

3. ระดับประเทศ

สร้างเครือข่ายระบบเศรษฐกิจในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์

ภาพ 2 : ทู่นสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำหรับนักศึกษาปริญญาโทวิทยาลัยเชียงใหม่
ที่มา : (พูนผล เล็กไม่น้อย, 2552, หน้า 11)

5. วิธีการของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวคิดที่เรียกว่า "การเกษตรทฤษฎีใหม่" มีหลักสำคัญ คือ การบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินจำนวนไม่มากนักให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นที่ 1 มีความพอเพียงสามารถเลี้ยงตนเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด เป็นขั้นตอนที่ทำการเกษตร คือ มีข้าว พืชผัก ผลไม้ ที่อยู่อาศัย และน้ำในพื้นที่ที่ดินมีอยู่ โดยไม่ต้องอาศัยใคร เป็นการอยู่แบบพอมีพอกิน

ขั้นที่ 2 รวมพลังกันในรูปของกลุ่มเพื่อทำการผลิต การตลาดและการจัดการ เน้นการช่วยเหลือและร่วมมือกันรวมทั้งส่งเสริมด้านการศึกษา สวัสดิการต่างๆ ให้กับคนในชุมชน

ขั้นที่ 3 ขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยติดต่อจัดหาทุนเพื่อนำมาใช้ในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น จัดตั้งกองทุนสนับสนุนเกษตรกรจัดตั้งองค์กรกลางในการขายผลผลิตเพื่อให้ได้ราคาสูง เป็นต้น

6. วิธีปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

1. จะต้องยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้
2. มีความประหยัด โดยพยายามตัดทอนรายจ่าย และลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิต

3. ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องและสุจริต ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมาย

4. ไม่ควรแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันในการประกอบอาชีพอย่างรุนแรง

5. ใช้ความรู้ความสามารถพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน

6. ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความสามัคคี (พูนผล เล็กไม่น้อย, 2552, หน้า 15-18)

นอกจากนี้ สุเมธ ตันติเวชกุล (2542, หน้า 15) ได้เรียบเรียงแนวทางปฏิบัติตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ดังนี้

1. ยึดความประหยัดตัดทอนค่าใช้จ่ายในด้านที่ไม่จำเป็น ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสว่า "ความเป็นอยู่ที่ไม่ต้องฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดในทางที่ถูกต้อง"

2. ยึดถือการประกอบอาชีพที่ถูกต้องสุจริต แม็ดกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตามดังพระราชดำรัสว่า "ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดจากความประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบ เป็นหลักสำคัญ"

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และการแข่งขันในการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง ดังอดีตซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า "ความสุข ความเจริญ อันแท้จริงนั้นหมายถึง ความสุข ความเจริญ ที่บุคคลแสวงหามาได้ ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากคนอื่น"

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางใช้ชีวิต หลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ ให้เกิดรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ

5. ปฏิบัติในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วทั้งหมดสิ้นไปทั้งนี้ด้ว่านสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความสะอาดต่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราโชวาทว่า "พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดละความชั่วที่ตนเองมีอยู่พยายามก่อความดีให้แก่ตนเองเสมอ พยายามเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้่องงามสมบูรณ์"

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพึ่งตนเอง

แนวคิดหรือมโนทัศน์ในของการพึ่งตนเอง (self reliance) ในปัจจุบันได้เพิ่มความสำคัญมากขึ้นในทางปฏิบัติเสมือนหนึ่งเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศโลกที่สามนั้น หมายความว่า แต่ละประเทศเหล่านั้นจะต้องใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากทรัพยากรต่างๆ เช่น ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรด้านการเงิน โดยให้มีการควบคุมจากแหล่งอำนาจภายนอกน้อยที่สุด การบรรลุเป้าหมายดังกล่าว จึงขึ้นอยู่กับ

ความสามารถของประชาชนที่จะทำในสิ่งที่พวกเขาพึงพอใจแรงแก้ปัญหาเหล่านี้และพัฒนาตัวเองตามแนวทางที่ทรัพยากรที่พวกเขาพอหาได้ แรงให้มีการลดการเอาเปรียบ และพึ่งพาภายนอกให้น้อยที่สุด การพึ่งพาภายนอกให้น้อยที่สุด การพึ่งพาตนเองของประชาชน จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของแต่ละประเทศที่จะปรับเป้าหมายของตัวเองให้สามารถยืนขึ้นได้อย่างภาคภูมิใจ

ประเทศไทยแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองเกิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2525 ในช่วงนั้นประเทศไทย ได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยให้ความสนใจในเรื่องของการพึ่งตนเองของบุคคล เสมือนหนึ่งเป็นวิธียกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิต (living standards) เหมือนกับการยังชีพของคนจนในชนบท นอกจากนั้นแล้วในคนไทยด้วยกันกันว่า “การพึ่งตนเอง” ยังมีคำสอนในพุทธศาสนา (อิตตาหิ อิตตานิ นาโต) ซึ่งหมายถึง ตนเป็นที่พึ่งของตนเอง (สุพรรณิ ไชยอัมพร, 2529, หน้า 26)

1. ความหมายของการพึ่งตนเอง

ปรเมษฐ์ กาญจนวรางกูร (2541, หน้า 22-57) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองไม่ใช่ความเพียงพอในตนเอง (self sufficiency) แต่เป็นการปะทะสังสรรค์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น และสภาพแวดล้อมอย่างพลวัต สร้างสรรค์ แสวงหาการเติบโตในแง่ ความภูมิใจในความเป็นมนุษย์และความบอบบางของธรรมชาติมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ของมนุษย์ทำให้ธรรมชาติหมดไปในระยะเวลาอันสั้น

นิยามการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความสมดุลระหว่างขีดความสามารถในการผลิตของเขตของการบริโภค

ความหมายของการพึ่งตนเองไว้ว่า “ความพอมมี พอกิน” โดยการแบ่งพึ่งตนเอง 4 ด้าน คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันเชื่อมโยงกันเป็นการสร้างเครือข่ายชุมชน
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติให้ใช้และจัดการอย่างฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า
4. ด้านเทคโนโลยี (ภูมิปัญญาชาวบ้าน) จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เทคโนโลยีเข้ามาใหม่ทั้งดีและไม่ดีแยกแยะยาก แต่ก็ต้องมีพอควรเพื่อการดำรงชีวิตพื้นบ้านการพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับสังคม

2. การปลูกฝังเสริมสร้างความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเอง

การปฏิบัติคุณธรรมพึ่งตนเองให้เป็นกิจนิสัยจะเป็นการสร้างตนเองให้มีคุณค่า มีความสำคัญและจะทำให้ผู้นั้นมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิต มีความมั่นใจในการทำงาน และมีความกระตือรือร้นที่จะทำงานต่าง ๆ โดยไม่ต้องรอขอความช่วยเหลือจากใคร เมื่อมีงานกิจกรรม

หรือการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่งานเล็กน้อยไปจนถึงงานที่ใหญ่ ๆ และสลบซับซ้อนก็จะสามารถใช้ความพยายามจนทำสิ่งนั้นได้สำเร็จด้วยความสามารถของตนเอง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสำเร็จและความภาคภูมิใจในตนเอง บุคคลนั้นจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย ไม่เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ใจในชีวิต และไม่ต้องไปหวังเพื่อขอหรือรับความช่วยเหลือจากใคร(อำเภอเชียงคำ, 2553) กล่าวไว้ว่า

สำหรับการปลูกฝังและสร้างเสริมคุณธรรมด้านการพึ่งตนเอง ต้องการมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความสามารถช่วยเหลือตนเองอย่างเต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นในด้านความรู้ ความรู้สึก ความปรารถนาและอุดมการณ์โดยการคิดและการตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งใด ๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ที่พึ่งของคนมีอยู่ 2 อย่าง คือที่พึ่งทางภายในกับที่พึ่งภายนอก ที่พึ่งภายนอกได้แก่ มารดา ญาติพี่น้อง มิตรสหาย และครูอาจารย์ เป็นต้น ที่พึ่งภายในได้แก่ คุณงามความดีที่มีในตน เช่นมีความรู้ดี มีความสามารถ มีทักษะและประสบการณ์ มีวิชาความรู้ เหมือนมีทรัพย์ ความเพียร มีความประพฤติดี รู้วิธีดำเนินที่ดี ฯลฯ

ที่พึ่งทั้ง 2 ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญที่พึ่งภายในมากกว่า เพราะพึ่งได้ตลอดเวลาตลอดไป ส่วนที่พึ่งภายนอกนั้น มักจะพึ่งไม่ได้ตลอดไป ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงก็เช่นเดียวกัน จะพึ่งพาอาศัยกันได้ก็เฉพาะเวลาที่ยังรักใคร่ชอบพอกันอยู่ ถ้ามีเรื่องโกรธกันเมื่อไหร่ก็เป็นอันหมดที่พึ่ง เพราะฉะนั้นที่พึ่งใดจะดีกว่าที่พึ่งตนเองเป็นไม่มี

คุณพ่อคุณแม่เป็นพี่เลี้ยง เป็นผู้ให้การฝึกฝนประสบการณ์ชีวิตอย่างดีแก่เราไม่คิดช่วยตนเอง ไม่คิดพึ่งตนเองจะไม่เกิดประโยชน์คุ้มค่า เพราะอนาคตเราต้องเผชิญสิ่งต่างๆ อีกมาก คนอ่อนแอช่วยตัวเองไม่ได้ชีวิตและอนาคตจะลำบากพ่อแม่ไม่ได้เป็นหนุ่มตลอดเวลา ตัวท่านเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ผมก็หงอก ดาก็ใส่แว่น หูอื้ออึง ฟันหลุดไป เร็วแรงลดลง ท่านเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จนต้องจากลูกๆ ไปตามกาลเวลา

3. การพึ่งตนเองด้านการศึกษาเล่าเรียน

การพึ่งตนเองด้านการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนพยายามใช้ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ก่อนที่จะขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น เมื่อมีปัญหาหาทางการเรียน สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยวิธีที่ถูกต้องและสุจริตไม่ลอกผลงานผู้อื่น ให้ผู้อื่นทำงานให้ หรือเอาผลงานของคนอื่นมาส่งอาจารย์เพื่อให้ได้คะแนนเพื่อให้นักเรียนเรียนหนังสือเก่ง สอบผ่านทุกวิชา ได้ระดับคะแนนดี และเรียนหนังสือรู้เรื่องดี ทำการบ้านส่งครูได้อย่างสม่ำเสมอ และเข้าห้องสอบได้อย่างมีความมั่นใจ นักเรียนจะต้องพึ่งตนเองและปฏิบัติดังนี้

1. ก่อนชั่วโมงเรียน ก่อนครูเข้าสอน ควรทบทวนบทเรียนที่เรียนในชั่วโมงก่อน ว่าเรียนอะไรไปแล้วบ้าง ถึงตรงไหน อ่านทบทวนบทเรียนเดิมให้เข้าใจ เพราะความรู้ที่เรียนผ่านมาจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนในคาบต่อไป

2. ตั้งใจเรียนมีสมาธิ จิตใจจดจ่อกับการพูดการอธิบายของอาจารย์และสนใจติดตามแนวคิดของครูอาจารย์ให้เข้าใจตลอดคาบเรียน

3. ซักถามในสิ่งที่สงสัยจนหายข้องใจ และสามารถอธิบายเรื่องดังกล่าวให้เพื่อน ๆ เข้าใจเวลาพัก เวลาว่างได้

4. รับผิดชอบทำการบ้านและแบบฝึกหัดที่ครูมอบหมายให้ทุกครั้ง จะช่วยให้มีความเข้าใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น

5. ใช้เวลาว่างที่มีอยู่ศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมและทบทวนบทเรียนอยู่เสมอ เพราะการมีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์อย่างเต็มที่ จะช่วยให้นักเรียนสามารถพึ่งตนเอง ด้านการศึกษาเล่าเรียนได้

4. การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การที่นักเรียนพยายามใช้ความรู้ ความสามารถของตนเองอย่างเต็มที่ในด้านเงินทอง รู้จักหารายได้ทางสุจริตสำหรับใช้จ่ายส่วนตัว เพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่กระทบกระเทือนต่อการศึกษาเล่าเรียน เช่น ใช้เวลาว่างหลังเลิกเรียน รับจ้างส่งขนม ปลูกผักสวนครัว เป็นต้น ตลอดจนรู้จักใช้เครื่องอุปโภคบริโภค ด้วยคุณค่าอย่างแท้จริง เช่น พยายามซ่อมแซมเสื้อผ้าให้ใช้ประโยชน์ได้อยู่เสมอ เลือกซื้ออาหารรับประทานได้พอเหมาะไม่เหลือทิ้ง วางแผนการใช้จ่ายเงิน และการเก็บออม ได้อย่างมีสัดส่วน ฯลฯ เพื่อให้นักเรียนสามารถปฏิบัติตนเองในด้านเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ จึงควรถือปฏิบัติต่อไปนี้

1. ต้องมีการวางแผนด้านการรับเงิน และการใช้จ่ายเงินของตนเอง

2. ต้องใช้ของและรักษาสิ่งของเครื่องใช้อย่างประหยัด เช่น เสื้อผ้า กางเกง รองเท้า และเครื่องใช้อื่นๆ ทุกอย่าง เพราะไม่ต้องซำรด หรือสูญหาย และไม่ต้องซื้อบ่อยๆ ให้สิ้นเปลืองเงิน

3. ต้องมีการหารายได้เพิ่มเป็นหลักประหยัด อย่างหนึ่ง ทำให้มีการเก็บออมเงินได้ เป็นการเริ่มต้นสร้างค่านิยมที่ดี ตั้งแต่วัยเด็ก วัยนักเรียน โดยใช้เวลาว่างที่มีอยู่ทำงานหรือทำกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดเป็นรายได้ การเริ่มต้นหารายได้ การเริ่มต้นหารายได้แม้เพียงเล็กน้อยแต่มีผลดีอย่างมากแก่ตัวนักเรียนบุคคลใดตระหนักถึงความสำคัญของการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจ และสามารถปฏิบัติได้เป็นกิจนิสัยนับตั้งแต่วัยเด็ก เป็นเหตุทำให้เกิดผลที่ดีแก่ชีวิตและครอบครัวที่ดีในอนาคต เพราะนอกจากจะมรฐานะที่ดี แล้วยังจะได้รับประโยชน์ที่สำคัญอีก 5 ประการ คือ

1. เป็นไทแก่ตัวเอง คือ สามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นอิสระ จะประกอบอาชีพหรือกิจการใดๆก็สามารถดำเนินได้ โดยเฉพาะโอกาสและจังหวะ คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจจะได้รับประโยชน์ทันทีที่โอกาสมาถึง

2. การกู้หรือเป็นหนี้ นอกจากจะเป็นทุกข์เรื่องการหาเงินมาใช้คืนแล้ว ทุกๆเดือนยังต้องหาเงินมาใช้ดอกเบี้ยด้วย

3. มีหลักฐานมั่นคง คือ มีฐานะความเป็นอยู่ดี มีหน้าที่การงานดี ทุกอย่าง คนรอบข้างหรือเพื่อนร่วมงานศรัทธาเชื่อถือและไว้วางใจ ไม่ต้องทุกข์กังวลเรื่องเซ็คจะถูกแต่ง จะถูกจับหรือถูกฟ้องล้มละลาย และไม่ต้องคิดหาทางทุจริตเพื่อเพิ่มรายได้คนในทางไม่ซื่อ

4. เป็นทุนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้ คือ พึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้ ผู้นั้นจะมีเงินออม เงินฝาก เงินเหล่านี้สามารถใช้ในการลงทุนหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้โดยไม่ต้องไปวิ่งเต้นติดต่อกู้เงินจากใครๆ มาลงทุนและไม่ต้องเดือดร้อนหาเงินเป็นดอกเบี้ยและค่าส่งคืนเงินต้น

5. ดำรงชีวิตที่มีความสุข ผู้ที่พึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้มีฐานะดี มีความเป็นอยู่ดี บุตรหลานได้รับการศึกษาดีๆ สามารถเลือกอาหารที่ดี เลือกบริการสุขภาพดี ตลอดจนได้รับสิทธิพิเศษในการรับบริการต่างๆ ดีกว่าผู้อื่น

การที่พึ่งตนเองได้นั้น จำเป็นต้องมีความเชื่อมั่นว่า ตนย่อมช่วยตนเองได้ก่อนและในการที่จะทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองย่อมช่วยตนเองได้นั้น ทศมนพร พุทธจันทรา (2547, หน้า 14) มีกระบวนการที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้คือ

1. ความรู้สึกของการรวมกันเป็นกลุ่มของคนที่มีความในใจรวมกันและรวมกันอย่างครบถ้วน (sense of solidarity)

2. ค่านิยมประชาธิปไตย (democratic values) โดยเน้นเรื่องของการปลุกฝังให้คนในชุมชนมีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นและใช้มติของที่ประชุมตัดสิน โดยไม่ใช่อิทธิพลของใครเข้าไปแทรกในการตัดสินเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มในชุมชน

3. สปีริตในการทำงานร่วมกัน (cooperation spirit) คือ จะต้องมีการร่วมกันตกลงเกี่ยวกับกิจกรรมร่วมและการทำงานร่วมกันโดยมีการกำหนดหน้าที่รับผิดชอบและช่วยเหลือกัน

4. สปีริตในการทำงานเป็นกลุ่ม (collective spirit) โดยสร้างให้เกิดสปีริตที่จะมองและให้ความสำคัญต่อความสนใจรวมของกลุ่มว่าเป็นเรื่องสำคัญและมีความพยายามร่วมกันในอันที่จะดำเนินการให้บรรลุของความสนใจนั้น

5. สปีริตในการสร้างสรรค์ (creative spirit) ปลุกฝังให้มีความคิดริเริ่ม มีการ แสวงหาทรัพยากรและเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เหมาะสม การบริหารและการจัดการรูปองค์กรใหม่ มีประสบการณ์ใหม่ๆ และใช้สิ่งเหล่านี้แก้ปัญหาของชุมชนไม่ให้เป็นปัญหาหรือละเลยปัญหาที่เกิดขึ้น

6. สปีริตของการรวมกันสร้างความเชื่อถือว่าจะช่วยตนเองได้ โดยมีการรวบรวมทรัพยากรของกลุ่มหรือของชุมชนหรือวัตถุดิบกับทางจิตใจ กระทำให้บังผลให้มากที่สุดและมองทรัพยากรจากภายนอกชุมชนมีความสำคัญเป็นอันดับรองหรือเป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น

5. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการพึ่งตนเอง

พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งปัญญาและการปฏิบัติ ดังนั้นจึงให้ความสำคัญและเพ่งเล็งการปฏิบัติทั้งทางกายและใจเพื่อการพึ่งตนเองทุกระดับเป็นอย่างมากเช่นเดียวกับ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อสามารถพึ่งตนเองได้และยืนบนขาของตนเองได้ เพื่อให้มีความเข้มแข็งมั่นคงเพียงพอที่จะพัฒนาตนเองไปสู่ระดับที่สูงขึ้นไป การพัฒนาตนนี้ย่อมหมายถึงการพัฒนาตนทั้งภายนอกและภายใน คือ พึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจและมีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ที่จะสามารถฝึกตนให้พ้นจากห่วงโซ่ของกระแสบริโภคนิยม ยึดถือปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมตามพื้นฐานของลัทธิธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่แล้ว

พระธรรมปิฎก (2545, หน้า 29) กล่าวว่า หลักธรรมที่ว่าด้วยการพึ่งตนเองหรือพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่หลายประการเป็นการเฉพาะ เช่น นาถกรณธรรม ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรม 10 ข้อ ว่าด้วยธรรมอันเป็นการสร้างที่พึงคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนเองได้ประกอบด้วย

1. คีล ความประพฤติดีงาม สุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์
 2. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้สดับรับฟังมาก อันได้แก่ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก เป็นคนเก่งเรียน มีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง
 3. กัลยาณมิตรตदा ความเป็นผู้มีเพื่อนดีงาม อันได้แก่การรู้จักคบคนดี มีมิตรมีสหายเป็นคนดี มีที่ปรึกษาและผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี
 4. โสวักขสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย อันได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักรับฟังเหตุผลเป็นคนเคารพเหตุผล ไม่หัวดื้อหัวรั้น
 5. กิงกรณียะสุ ทุกขตา ความขยันเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างทั้งของตนและของหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรองโดยทั่วถ้วน สามารถจัด สามารถทำกรณนั้นๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี
 6. รัชมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ในธรรมที่ชอบ อันได้แก่ ความรัก ความพอใจ ความชอบใจในธรรม
 7. วิริยารัมภะ เพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี อันได้แก่ ความมีใจเข้มแข็ง แก่ล้าวกกล้า บากบั่นก้าวหน้า ไม่ย่อหย่อนทอดอถอยในการเลิกละความชั่ว ประพฤติความดี
 8. สันตุฎฐี มีความสันโดษ คือ มีความยินดี มีความสุขความพอใจในสิ่งที่ตนหามาได้ด้วย ความเพียรอันชอบธรรมของตน
 9. สติ ระลึกการที่ได้ทำคำที่ได้พูดแม้นานได้ อันได้แก่ ความมีสติ มีความระลึกได้ รอบคอบ ไม่มีความประมาท
 10. ปัญญา รอบรู้ในกองสังขารตามที่เป็นจริงอย่างไร อันได้แก่ มีความรอบรู้ความเข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องตามความเป็นจริง
- นาถกรณธรรมนี้ บางแห่งเรียกว่า พหุการธรรม แปลว่า ธรรมมีอุปการะมากเพราะเป็นธรรมสนับสนุนการทำความดีทุกกรณี ให้สำเร็จประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวมได้สมประสงค์

องค์ธรรมอันเป็นการ "สร้างที่พึ่ง" นี้ เป็นธรรมที่มีอุปการมาก เป็นคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จและเป็นกำลังหนุนในการบำเพ็ญคุณงามความดีทั้งหลาย

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเมื่อเทียบเคียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาข้อนี้แล้ว จะเห็นความประสานสอดคล้องเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงไม่เพียงแต่มุ่งประสงค์ให้เกษตรกรและในวงกว้างขวางออกไป คือ ประชาชนทั้งชาติได้พึ่งพาตนเองในทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังหมายความคลุมถึงการมีความมั่นคงในการที่จะเป็นอิสระภาพจากการครอบงำของกระแสโลกในเชิงวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมต่างๆ ทั้งประชาชนยังสามารถกำหนดความเป็นอยู่ของตนเองด้วยสติปัญญา ความพากเพียร ความสันโดษ โดยมีองค์ธรรมทางพระพุทธศาสนาเกื้อหนุนอยู่ด้วยดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า "คนเราถ้าพอในความต้องการมันก็มีโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้มีความคิดว่า ถ้าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมากเราก็มีความสุข"

การพึ่งตนเองในกระบวนการทัศน์ของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นกินความหมายถึงการพัฒนาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมเข้าไว้ด้วย การพึ่งตนเองจึงไม่ได้มีความหมายเฉพาะการพึ่งตนเองทางด้านวัตถุเท่านั้น แต่หมายความกว้างถึงการควบคุมตนเองให้เป็นอิสระปลอดโปร่งจากอำนาจของกิเลสและสามารถข่มตน ช่มใจ ให้เกิดปัญญาในการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่ารู้จักทุกข์ รู้เท่าทันทุกข์ และมีความสุขตามอัธยาศัยได้ด้วย

หลักการพึ่งตนเองที่สมบูรณ์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การเอาตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ทั้งในการพึ่งตนเองได้ทางด้านวัตถุหรือทางเศรษฐกิจขณะเดียวกันก็สามารถพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ การพึ่งตนเองให้ได้นี้ มีความหมายกว้างออกไปถึงการสามารถยืนบนขาตนเองได้อย่างมั่นคงและสามารถเป็นที่พึ่งพิงอิงกันกับสมาชิกคนอื่นในชุมชน อีกทั้งสามารถเกื้อกูลและเป็นมิตรกับธรรมชาติทั้งที่อาศัยพึ่งพิงธรรมชาติอย่างไม่ทำลายและเป็นที่พึ่งของธรรมชาติด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอันเป็นองค์รวมของระบบนิเวศด้วย

จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง การที่จะพึ่งตนเองได้นั้นก็อยู่ในหลักความพอดี และความพอเพียง คือไม่โลภเมื่อไม่โลภก็จะไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ตลอดจนสังคัมและสิ่งแวดล้อมด้วยการตั้งตนอยู่ในความพอประมาณมีเหตุผลและประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในแนวทางของพระพุทธธรรมซึ่งจะนำพาให้ชีวิตปลอดทุกข์ มีสันติสุขและมีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวสูงขึ้นไปทั้งทางกายและทางจิต

หลักความขยันหมั่นเพียร

ความขยัน หรือความอุตสาหะหมั่นเพียร ในที่นี้เรียกเป็นภาษาธรรมะหรือภาษาพระว่า อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น หมายถึงมีความขยันหมั่นเพียรในการ

ปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพสุจริต มีความซื่อสัตย์ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้รับผลดี ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงความหมายไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 23,2539,หน้า 108) กล่าวว่า

“อุฏฐานสัมปทาเป็นไฉน คือ กุลบุตรหาเลี้ยงชีพด้วยความขยันในการงาน ไม่ว่าจะ เป็นกสิกรรมก็ดี พานิชยกรรมก็ดี โครัคชกรรมก็ดี ราชการทหารก็ดี ราชการพลเรือนก็ดี ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี เขาเป็นคนขยันขันแข็งไม่เกียจคร้านในงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอบสวนตีวจตรา รู้จักปฏิบัติในเรื่องนั้นๆสามารถทำ สามารถจัดการนี้เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา”

1. ความหมายของความขยันหมั่นเพียร

กู๊ด (Good, 1972, p. 132) กล่าวว่า ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความมุ่งมั่นในการใช้ความมานะพยายามเพื่อทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ประสบความสำเร็จ

สิริพร ดาวัน (2540, หน้า 18 อ้างจาก เว็บสเตอร์ Webster,1973,P.281) กล่าวว่า ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความพยายามอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ได้รับผลผลสำเร็จในงานที่ทำด้วยความระมัดระวังเอาใจใส่และอดุสาหะ

บุพดี ปิตตะคุ (2537, หน้า 18-19 อ้างจาก กรมวิชาการ,2523,หน้า 61-62) กล่าวว่า ความขยันหมั่นเพียรเป็นธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสำเร็จในชีวิต ควรใช้ร่วมกับ “ปัญญา” และจริยะธรรมในหมวดอิทธิบาท 4 ที่เน้นความพอใจ ความมีน้ำใจ จดจ่อ และไตร่ตรอง การฝึกปฏิบัติควรเน้นการควบคุมตนเองอันเป็นที่มาของระเบียบวินัยด้วยและระบุลักษณะพฤติกรรมความขยันหมั่นเพียรไว้ดังนี้

1. มาโรงเรียนสม่ำเสมอ ไม่ขาดถ้าไม่จำเป็น
2. กระตือรือร้นและรักที่จะมาโรงเรียนโดยไม่ต้องให้ใครเตือน
3. ตั้งใจทำงานที่ครูอาจารย์กำหนดให้และทำเสร็จภายในเวลาทุกครั้ง
4. อ่านหนังสือทุกครั้งที่มีเวลาว่าง
5. จัดของใช้ส่วนตัวให้เป็นระเบียบอยู่เสมอ
6. เข้าเรียนทุกวิชาไม่ขาดถ้าไม่จำเป็น
7. พยายามแก้ข้อบกพร่องของตนเกี่ยวกับการเรียน
8. ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเข้มแข็ง อดทนและเอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง
9. มีความมานะ บากบั่น ที่จะทำงานให้ผิดน้อยที่สุด
10. ชอบศึกษาค้นคว้า สอบถาม หาความรู้ความจริงอยู่เสมอ
11. ไม่ละเลยหรือทอดทิ้งธุระการงานของตน
12. ทำงานต่าง ๆ เช่นอ่าน เขียนหนังสือ คิดคำนวณ สังเกตสิ่งแวดล้อม เป็นกิจวัตรหรือสม่ำเสมอ
13. ควบคุมตนเองให้ใช้เวลาในการทำงานได้ตามกำหนดเสมอ

14. มีความตื่นตัวและสม่ำเสมอในการทำงานทุกอย่าง

15. ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความตั้งใจ ไม่ละทิ้งหน้าที่ของตนและพยายามทำ
จนสำเร็จ

16. ตรวจสอบวิธี ปรับปรุงวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพและก้าวหน้าอยู่
ตลอดเวลา

17. แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยเฉพาะในสายวิซางานของตน

18. ใช้เวลาว่างของตนทำงานที่เป็นประโยชน์

19. แนะนำเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิดให้ขยันในการเรียน

20. ทำงานกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ

21. ช่วยเหลืองานของครูอาจารย์หรือเพื่อน เท่าที่จะช่วยได้ด้วยความเต็มใจ และ
พยายามทำให้ดีที่สุด

22. ช่วยทำงานบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

23. เข้าร่วมทำงานกับหมู่คณะด้วยความเต็มใจและตั้งใจทำให้ดีที่สุด

24. ช่วยเหลือในกิจการงานของบ้านและทางโรงเรียนด้วยความเต็มใจและตั้งใจทำ
ดีที่สุด

25. ช่วยแนะนำถ่ายทอดความรู้ให้แก่เพื่อนด้วยความเต็มใจ

26. ให้ความคิดเห็นและความร่วมมือในการทำงานของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ

27. ให้ความเอาใจใส่คอยชวนช่วยเหลือกิจการงานของเพื่อนอย่างใกล้ชิดให้

สำเร็จลุล่วงด้วยดีโดยไม่หวั่นต่ออุปสรรคใด ๆ

28. หมั่นตักเตือนเพื่อนร่วมงานให้ทำด้วยความตั้งใจและอดทน

29. ช่วยดูแลรักษาความสะอาดของห้องเรียนและบริเวณโรงเรียนให้สะอาดเสมอ

30. ช่วยเหลือกิจการของหมู่คณะตามความรู้ความสามารถของตนอย่างสม่ำเสมอ

31. ไม่เกี่ยงหรือเลื่องงานของส่วนรวม

32. ช่วยดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม

33. พร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกัน

34. สนใจและตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ

35. มีความเพียรพยายามที่จะนำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน

36. มีความกระตือรือร้นในการทำงานส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

37. อาสาสมัครทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและชุมชน

38. มีความพยายามอดสาหะในการทำงานที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

39. เสียสละและไม่ทอดทิ้งเพื่อนของส่วนรวมและชุมชน

40. เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน

41. มีความรับผิดชอบไม่ทอดทิ้งธุระหรือหน้าที่ของตนที่มีต่อส่วนรวม

42. ไม่เพิกเฉยละเลยงานที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมและชุมชน
43. ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งของตนและสังคม
44. ให้มีความร่วมมือและความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่อที่ประชุมหรือส่วนรวมทุกครั้งที่มีโอกาส เพื่อให้การทำงานของส่วนรวมนั้นมีอุปสรรคน้อยที่สุด
45. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เพื่อปรึกษาหารือกิจการงานกันโดยสม่ำเสมอ
- สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย (2525, หน้า 169) ให้ความหมายความขยันหมั่นเพียรว่า หมายถึง ความขยันขันแข็ง เอาการเอางาน มีความพยายาม มีความบากบั่นมั่นคงไม่ทอดทิ้ง นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้อีกว่า ความขยันหมั่นเพียรจะประสบความสำเร็จได้ดีก็ด้วยอาศัยคุณธรรมควบคู่ คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่

ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับทัศนคติต่อเรื่องนั้น เมื่อมีทัศนคติที่ดี มีความพอใจในเรื่องนั้น ก็ย่อมจะกระตือรือร้นที่จะประกอบงานนั้น

วิริยะ คือ ความเพียรบากบั่น แม้พบความล้มเหลวไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อแท้

จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ด้วยความตั้งใจ พุ่งเล็งต้องงาน เป็นความตั้งใจที่จะทำงานให้สำเร็จ

วิมังสา คือ การหมั่นตรึกตรอง พิจารณาสอบสวนในการปฏิบัติงาน กระทำด้วยการใช้สติปัญญาตรึกตรอง หาเหตุผลให้ประจักษ์ชัดว่างานนั้นจะอย่างไร โดยวิธีใด จึงจะสำเร็จผลตามความต้องการ

สิริพร ดาวัน (2540, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของความขยันหมั่นเพียรในการเรียนว่า หมายถึง พฤติกรรมการเรียนที่นักเรียนแสดงออกด้วยความตั้งใจ เอาใจใส่มีความมานะพยายามอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น จากตัวนักเรียนเองหรือสิ่งแวดล้อม ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จทันเวลาหรือก่อนเวลาที่กำหนดมีความกระตือรือร้น เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ให้ความร่วมมือกับเพื่อนในการทำงาน เพื่อให้ได้รับความสำเร็จ

สรุปได้ว่าความขยันหมั่นเพียรในการเรียน หมายถึง การแสดงออกของนักเรียนที่แสดงให้เห็นว่า นักเรียนมีความตั้งใจมุ่งมั่นศึกษาเล่าเรียน ไม่ย่อท้อ แม้บางครั้งบทเรียนจะยากหรือมีอุปสรรคต่าง ๆ บ้างก็มีมานะพยายามทำงานสำเร็จ ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยชอบช่วยเหลืองานสังคมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เข้าร่วมทำงานกับหมู่คณะด้วยความเต็มใจและตั้งใจ

2. ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน

ความขยันหมั่นเพียรในการเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการศึกษาของนักเรียนเป็นอย่างมาก กล่าวคือหากบุคคลใดมีความขยันหมั่นเพียรในการเรียน เขาก็จะประสบความสำเร็จอย่างแน่นอนสำหรับการปลูกฝังและสร้างเสริมเรื่องความขยันหมั่นเพียรในระดับมัธยมศึกษา ต้องการมุ่งเน้นให้นักเรียนมุ่งมั่นทำงานในหน้าที่ของตนเองให้ประสบความสำเร็จ มีความอดทนไม่ย่อท้อ

ต่อความยากลำบากหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น ใช้เวลาว่างศึกษาหาความรู้เป็นเนืองนิจ ฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถและความชำนาญในงานที่สุจริตเป็นประโยชน์ต่อสังคม (อำเภอเชียงคำ, 2553) ได้กล่าวไว้ว่า

ความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนมีความรัก ความตั้งใจมุ่งมั่นศึกษาเล่าเรียนไม่ท้อแท้แม้บางครั้งบทเรียนนั้นจะยาก หรือมีอุปสรรคต่างๆ บางอย่างบ้างก็มานะทำจนสำเร็จ เมื่อมีเวลาว่างก็ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนของตน โดยอ่านหนังสือศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆ เพิ่มเติม ทบทวนบทเรียนมาล่วงหน้าทุกครั้ง เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยด้านการเรียนก็พยายามศึกษาหาความรู้ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเพื่อคลี่คลายปัญหาของตนอยู่เสมออิทธิบาท 4 คือ เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามความประสงค์ 4 อย่าง หรือหลักความสำเร็จอย่างดีเยี่ยม อิทธิบาทมี 4 ประการ คือ

1. ฉันทะ คือ ความพอใจในการศึกษาเล่าเรียน
2. วิริยะ คือ ความเพียรประกอบการศึกษาเล่าเรียน
3. จิตตะ คือ เอาใจฝึกฝนในการศึกษาเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอ
4. วิมังสา คือ หมั่นตรិตรองหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียนนั้นให้พัฒนาดีขึ้น

การเอาใจใส่ต่อการเรียน หมายถึง การที่นักเรียนมีความรัก ความตั้งใจมุ่งมั่นศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจฟังครูสอนไม่ฟังชาน หรือนิ่งหลับ แม้เลิกเรียนกลับบ้านก็เอาใจใส่ทบทวนบทเรียนที่เรียน คอยหมั่นตรวจตราว่า ครูสั่งให้ทำการบ้านอะไรบ้าง ตั้งใจทำงานที่ครูสั่งให้เรียบร้อย นักเรียนที่เอาใจใส่ต่อการศึกษเล่าเรียนเช่นนี้ จะเรียนหนังสือได้ดี ไม่ย่อท้อแม้บางครั้งบทเรียนนั้นจะยาก หรือมีอุปสรรคต่างๆ บางอย่าง ก็มานะจนสำเร็จ เมื่อมีเวลาว่างก็ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนของตนโดยอ่านหนังสือศึกษาหาความรู้จากแหล่งต่างๆ เพิ่มเติมทบทวนบทเรียนที่เรียนทุกวัน และเตรียมตัวศึกษาบทเรียนที่เรียนมาล่วงหน้าทุกครั้งเมื่อมีปัญหา หรือข้อสงสัยด้านการเรียนก็พยายามศึกษาหาความรู้ด้วยวิธีการที่ถูกต้องเพื่อคลี่คลายปัญหาของตนเองอยู่เสมอ

ความขยันหมั่นเพียรไม่ว่าจะเป็นความขยันหมั่นเพียรชนิดใดย่อมจะทำให้ผู้นั้นเป็นบรรลุผลสำเร็จแต่ความขยันขันแข็งดังกล่าวมานี้ควรจะมีจุดหมายแห่งชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย เพราะการมีจุดหมายแห่งชีวิตนั้นจะทำให้พลังแห่งความขยันขันแข็งมีความรุนแรงขึ้น การขยันขันแข็งที่ดีนั้นควรจะเป็นความขยันขันแข็งทั้งเฉพาะหน้าและอนาคตไปพร้อมๆ กัน ความขยันขันแข็งที่เกิดจากการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นมีอิทธิพลและพละานุภาพรุนแรงกว่าความเห็นแก่ตัวหรือทำให้ตนเองร่ำรวยเป็นเศรษฐีขึ้น เพราะบุคคลที่ขยันขันแข็งด้วยความเห็นแก่ตัวเหล่านี้ไม่เห็นมีใครสร้างอนุสาวรีย์ไว้ให้ ไม่เห็นมีใครยกย่องสรรเสริญ ไม่เห็นมีใครกล่าวถึง แต่บุคคลที่โลกสร้างอนุสาวรีย์ไว้ให้นั้น เช่น อนุสาวรีย์ของลินคอล์น อนุสาวรีย์ของพระพุทธยอดฟ้า พระเจ้าตากสินมหาราช พระนเรศวรมหาราช ฯลฯ เกิดจากความขยันขันแข็งของบุคคลดังกล่าว

ท่านมีความปรารถนาจะเป็นมหาบุรุษ หรือมหาเศรษฐีหรือไม่ก็ตาม แต่ท่านจะลืมไม่ได้ว่าท่านจะต้องเป็นคนขยันในการทำงาน ท่านต้องอดทนต่อการทำงาน ท่านต้องทำงานให้เต็มความสามารถที่สุดด้วย การใช้วิจารณญาณให้รอบคอบ อย่าเลือกงาน งานหนักต้องเอา งานเบาต้องสู้ อย่าหลีกเลี่ยง จงตั้งหน้าตั้งตาทำมันเถิด เพราะความขยันขันแข็งได้เป็นเครื่องพิสูจน์โดยแน่ชัดว่า “ได้สร้างความเป็นมหาบุรุษและเศรษฐีของโลกมาแล้วทั้งปัจจุบันและอนาคต”

แนวปฏิบัติตนเองเพื่อให้เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน ผู้เรียนจะต้องรู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสม มีการจัดเวลาสำหรับอ่านหนังสือทบทวนบทเรียน ขณะเดียวกันควรมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นด้วย เช่น กิจกรรมกีฬา กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมหารายได้ระหว่างเรียน ฯลฯ เพราะกิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการพัฒนาบุคลิกภาพและช่วยพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การเคร่งเครียดแต่เฉพาะการเรียนจะช่วยพัฒนา แต่เฉพาะสมอง ส่วนอื่นๆ ไม่ได้ได้รับการพัฒนา ดังที่มักเรียกว่าเป็นคนสมองโต ตัวลีบ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ควรทุ่มเทต่อกิจกรรมต่างๆ มากเกินไปหรือไม่ก็มูมมานะดูหนังสือเฉพาะแต่เวลาใกล้สอบ ดังนั้นจึงควรรู้จักวางแผนตัวเองให้ดี เพื่อจะได้เป็นคนมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน

ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานของตนเอง หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจที่จะทำงาน ศึกษางาน ฝึกฝนตนเองให้มีความสามารถ ความชำนาญ ในงานที่เกี่ยวข้องตนเองในด้านอาหาร (เช่น พยายามฝึกหัดปรุงอาหารรับประทานเอง ฯลฯ) ที่อยู่อาศัย เช่น (พยายามหัดตัดแปลง ตกแต่ง ซ่อมแซมและรักษาความสะอาดเป็นประจำ) เครื่องนุ่งห่ม (เช่น พยายามซ่อมแซม ตัดแปลง และซักผ้าอยู่เสมอ) ใช้เวลาว่างศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในงานดังกล่าวอยู่เสมอ และคิดสร้างสรรค์งานอันเป็นประโยชน์ต่อตนเอง

ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติงานของตนเอง เพื่อจะให้ตนเองประสบความสำเร็จในชีวิตสามารถสร้างฐานะได้มั่นคงได้ จำเป็นจะต้องมีหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต เช่น มีการตั้งเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจนดังนี้

1. มีความกระตือรือร้นและเพียรพยายามที่จะก้าวไปสู่จุดมุ่งหมาย
2. สนใจใฝ่หาความรู้และประสบการณ์อยู่เสมอเพื่อนำมาพัฒนางานอาชีพของเรา
3. พยายามศึกษาหรือแบบอย่างปฏิบัติตามจากผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต
4. ต้องมีความอดทนไม่ย่อท้อในอุปสรรคต่างๆ

ความขยันหมั่นเพียรในงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีความรัก ความตั้งใจทำงานสุจริตและเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีความกระตือรือร้นที่จะทำงานดังกล่าว มาทำงานทุกครั้งด้วยความเต็มใจ และปรารถนาดี ไม่เลือกงานหรือรังเกียจงานโดยยึดถือวัตถุ (เงิน สถานที่) หรือตัวบุคคล พยายามคิดศึกษาและสร้างสรรค์งานที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือชุมชนอยู่เสมอ สังคมหรือชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของเราที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกัน และมีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่เสมอเพราะเราสามารถอยู่ตามลำพังได้

ดังนั้นจึงมีความสำคัญมีความจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบ ต้องมีความขยันช่วยงานของสังคม และชุมชนไม่ทำตัวเป็นส่วนเกินของสังคม ทั้งนี้เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชนของเราให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางวัตถุและจิตใจ อีกทั้งให้มีความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมกาฬโรคตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพระพุทธรบาท “พลาณกุล” วิทยา ตำบลพุกวาง อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี เป็นการวิจัยที่สร้างองค์ความรู้ที่สามารถพัฒนาไปสู่การปฏิบัติได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องร่วมมือกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องของทุกฝ่าย และเพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมมุ่งเน้นสู่การพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ต้องการองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เป็นความพยายามของนักวิชาการและนักพัฒนาในการสังเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของงานวิจัยส่วนหนึ่งกับงานพัฒนา อีกส่วนหนึ่ง และพยายามเชื่อมโยงสาระสำคัญของการพัฒนาและการวิจัยออกมาเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมหรือการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการวิจัยและพัฒนารูปแบบหนึ่งที่ทำกับชุมชนและมีการเชื่อมโยงส่วนที่เป็นการวิจัย (research) กับส่วนที่เป็นการพัฒนาหรือแก้ปัญหา (development) เข้าด้วยกัน

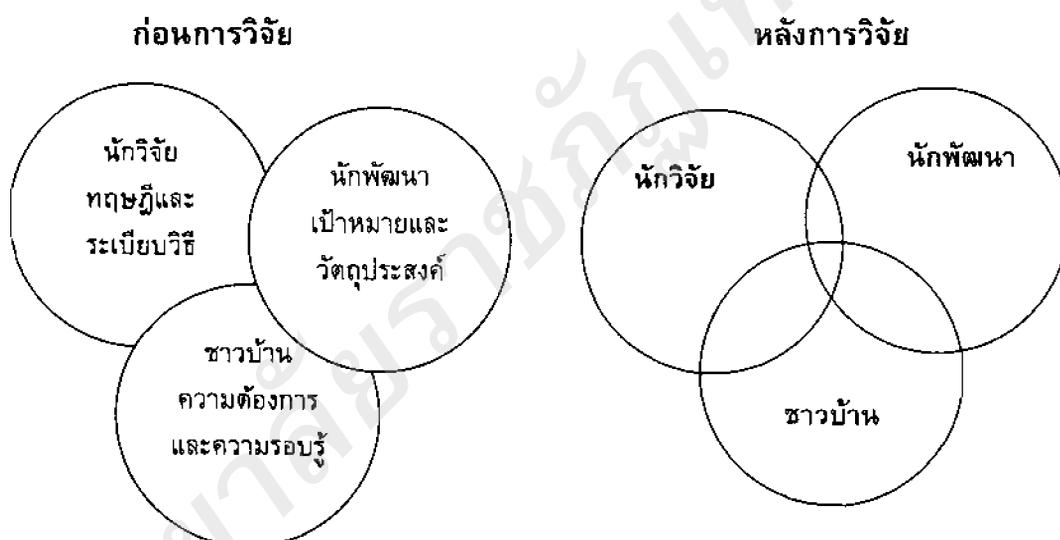
2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชนผู้เข้ามาร่วมศึกษาปัญหา โดยกระทำร่วมกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของคนที่อยู่กับปัญหา (problems people) ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการจึงเป็นกระบวนการที่คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย (สิทธิธัญ ประพูนนิตสาร, 2545, หน้า 20)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางวิจัยที่ต่างไปจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือทางสังคมศาสตร์เพราะเน้นการยอมรับหรือความเห็นพ้องจากฝ่ายชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา และการทบทวนวัตถุประสงค์ ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวบ้านอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและเกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

3. ปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เชื่อในปรัชญาว่า ชาวบ้านเป็นผู้ที่อยู่กับข้อมูล อยู่กับความจริงเป็นผู้ที่รู้ดีเท่ากับนักวิจัยหรืออาจจะรู้มากกว่านักวิจัยการเลือกปฏิบัติใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงต้องเริ่มจากชาวบ้านไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัย หรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียวและผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ทั้งชาวบ้าน นักวิจัยและนักพัฒนาควรมี บทบาทในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาบทบาทของทั้งสามฝ่ายต่างก็มีความเท่าเทียมกันการวิจัยลักษณะนี้จึงเป็นการเรียนรู้ ผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของนักพัฒนา รวมทั้งความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ปรากฏดังภาพ 3

ภาพ 3 เปรียบเทียบโลกทัศน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย
ที่มา : (สิทธิธัญ ประพูนนิตินสาร, 2545, หน้า 23)

จากภาพ 3 วงกลมแต่ละวงแสดงถึงโลกทัศน์หรือวิสัยมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยโลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือหลัก จากเข้าสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคนทั้งสามกลุ่มจะมี "โลกทัศน์ร่วม" เข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการวิจัยและพัฒนาไปพร้อมๆ กันในลักษณะการศึกษาชุมชนเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา คือ ค่อยๆ ศึกษาไปแล้วทำกิจกรรมไป กลุ่มประชากรผู้ถูกวิจัยเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ร่วมวิจัยโดยมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการนับตั้งแต่การเริ่มตัดสินใจว่าควรศึกษาวิจัยในชุมชนนั้นหรือไม่ การ

ประมวลเหตุการณ์หลักสูตรและข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหา การวิจัย การเลือกกระบวนการแก้ปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และเสนอสิ่งที่ค้นพบ

นอกจากนี้ สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2545, หน้า 23) ได้เสนอปรัชญาแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสรุปได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิ (right) เป็นเอกสิทธิ (privilege) เป็นการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นกระบวนการบริหารการพัฒนาชนบทและเป็นเครื่องมือชี้วัดการพัฒนาชนบท

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีชีวิต (dynamic and organic process) เริ่มต้นจากสถานการณ์จริงในปัจจุบันมุ่งไปถึงจุดที่ควรจะไปได้ในอนาคตจะมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ไม่สามารถกำหนดเวลาและกิจกรรมล่วงหน้าได้เชื่อว่าผู้ด้อยโอกาสมีความสามารถที่จะร่วมทำงานได้จะต้องเริ่มจากคนที่รู้สึก (feel) ต่อปัญหาหรือความต้องการของตนไปสู่การคิด (think) การกระทำซึ่งยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (transformation) ทั้งในตัวเองและชุมชนทั้งในด้านสติปัญญา จิตใจและมีดีด้านกายภาพสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

3. กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ประกอบไปด้วยการแสวงหาความรู้และการกระทำจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดราบเท่าที่ผู้ด้อยโอกาสยังสามารถรวมกลุ่มกันได้และคำนึงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภูมิปัญญาของนักวิชาการ

4. การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เกิดจากการปรับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากการสั่งการจากหน่วยงานเหนือมาเป็นชุมชนหรือชาวบ้านผู้ได้รับการพัฒนาเป็นศูนย์กลาง การดำเนินการด้วยความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่แก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ ถ้าเขารู้และเข้าใจเป้าหมายการพัฒนาตนเองของชุมชน การวิจัยลักษณะนี้เป็นการจุดพลังให้ชุมชนอันเกิดจากการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชน ทำการศึกษาชุมชน เน้นการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อค้นหาศักยภาพ ปัญหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยการวางแผน ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ประเมินงาน เป็นระยะเพื่อปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้

5. เป้าหมายสุดท้ายของการวิจัย คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถาวรภาคอนโคเน เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและเต็มที่ตลอดกระบวนการของการวิจัย ตั้งแต่การทำความเข้าใจและนิยามปัญหาของการวิจัย การเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ การทำกิจกรรมที่จะตามมา จากผลการวิจัยและยังต้องให้กลุ่มคนไร้อำนาจต่อรอง (powerless group) เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยด้วย ทั้งนี้เพื่อจะก่อให้เกิดจิตสำนึกในหมู่ประชาชนเกิดความหวงแหนทรัพยากรต่างๆ ของตนและมุ่งไปสู่การพึ่งพาตนเอง นักวิจัยภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการวิจัยเท่านั้น

4. หลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธุทิพย์ รามสูตร (2545, หน้า 62) กล่าวว่า หลักการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิความรู้ของชาวบ้านโดยยอมรับว่าความรู้พื้นบ้านตลอดจนระบบการสร้างความรู้และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและยอมรับกันแพร่หลายในหมู่คนชาวบ้านคนยากจน เพื่อเป็นหนทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต

2. ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชาวบ้านด้วยการส่งเสริมยกระดับและพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของเขาให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเองซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์

3. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านและคนยากจนโดยให้สามารถได้รับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสม

4. สนใจในปริทัศน์ของชาวบ้านโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยกจากพื้นดินหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ การต้องดิ้นรนต่อสู้กับแรงงานบีบคั้นจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่นักวิจัยรูปแบบเก่าไม่เคยคิดถึงและไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มาก่อน

5. ปลดปล่อยความคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ชาวบ้านและคนยากจนสามารถใช้ความคิด ความเห็นของตนอย่างเสรีภาพในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง สามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์ วิจัยตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่างๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังอิทธิพล จากภายนอกหรือจากอำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ

5. วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ชนิษฐา กาญจนสินนท์ (2536, หน้า 7) จำแนกการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ได้พัฒนาตนเอง ในการนำไปสู่การพัฒนาชุมชน และสังคมทุกด้านซึ่งสามารถจำแนกวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. เพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้ตระหนักในปัญหาของตนเองและเกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเองมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน

2. เพื่อดำเนินการวิจัย โดยเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์เพื่อช่วยในการตัดสินใจกำหนดปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาารวมทั้งดำเนินการแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยอาจร่วมกับองค์กรและหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ

3. เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

4. เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนอีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

6. วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2545, หน้า 32-33) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. เน้นการศึกษาชุมชนเป็นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดของชาวบ้านการเก็บข้อมูลเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นร่วมกันเพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาในชุมชนหรือความต้องการของชุมชนซึ่งเป็นการช่วยกันวิเคราะห์สภาพปัจจุบันในชุมชน นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงทรัพยากรในชุมชนที่เอื้อต่อการแก้ปัญหาและการพัฒนา

2. เน้นการหาแนวทางในการแก้ปัญหาโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาศึกษาทรัพยากรท้องถิ่นที่จะนำไปสู่วิธีการแก้ไขปัญหา

3. เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปสู่การนำไปปฏิบัติซึ่งอาจจะต้องคำนึงถึงเศรษฐศาสตร์ในแง่ของความคุ้มค่า ความเหมาะสมกับเงื่อนไขทางวัฒนธรรมความเชื่อและอื่นๆ ร่วมด้วย

4. เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแก้ไขปัญหากทุกขั้นตอนและสามารถดำเนินการได้เองหลังจากสิ้นสุดการวิจัยหรือเมื่อนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

7. ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นระเบียบวิธีที่ไม่มียึดติดรูปแบบอันเป็นมาตรฐานใดๆ การรวบรวมข้อมูลทำได้ในหลายๆ รูปแบบซึ่งโดยมากจะใช้วิธีเดียวกันกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การรวบรวมข้อมูลทำได้ในหลายๆ รูปแบบซึ่งโดยมากจะใช้วิธีเดียวกันกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนมากกว่างานวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งการปฏิบัติการและกิจกรรมที่เพิ่มเข้ามาตลอดจนการติดตามประเมินสถานการณ์และการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดความเหมาะสม การรวบรวมข้อมูลตั้งแต่การเข้าสนามการสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ เน้นการมีส่วนร่วมของฝ่ายประชาชนวิธีการทำได้หลายวิธี เช่น การตะล่อม (prode) การประชุมกลุ่ม การใช้วิดีโอ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมภาษณ์ การสำรวจ การให้คำปรึกษา การทำแผนที่ของชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การอภิปราย ส่วนการที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการ โดยใช้วิธีการใดนั้น ต้องมีความกลมกลืนและขึ้น อยู่กับการตกลงร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับประชาชนในชุมชน

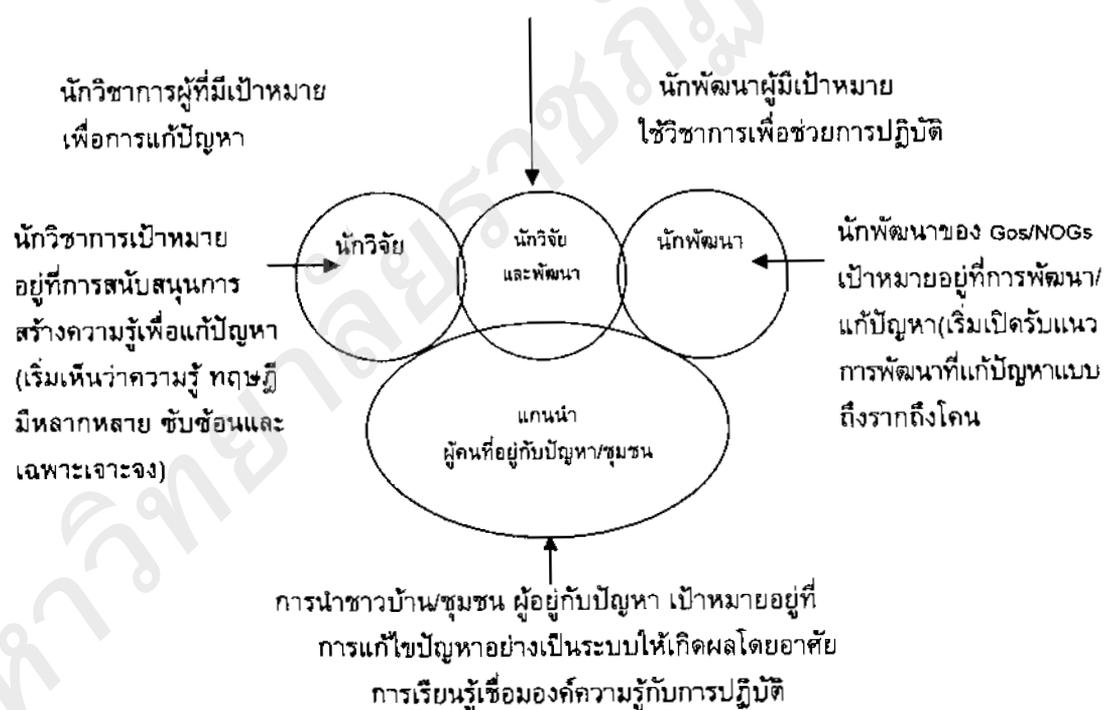
8. บทบาทของนักวิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ต้องตระหนักในข้อจำกัดของตนเอง มีความรู้สึกที่ไม่รู้ นอกจากนี้ยังต้องตระหนักในระบบคุณค่าของตนเองเมื่อต้องสัมพันธ์กับค่านิยมของประชาชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปจากตนเอง

2. ยอมรับความไม่รู้และพยายามเรียนรู้จากคนในชุมชนโดยผ่านมิตรภาพความเข้าใจซึ่งกันและกัน

3. หลังจากที่ได้ข้อมูลพอสมควรแล้วหรือเข้าใจปัญหาของท้องถิ่นต้องร่วมกันกับชาวบ้านหาทางออกหรือการแก้ไขปัญหาซึ่งขั้นตอนนี้เป็นงานหนักและมักเกี่ยวพันกับความขัดแย้งอันเกิดจากโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นแต่การก้าวเดินอย่างมีจังหวะ ปลูกกระตุนให้ชาวบ้านตระหนักและเปิดใจกว้างออกจะช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเห็นทางออกที่ไม่จำเป็นต้องมีการปะทะหรือนำไปสู่ความขัดแย้งเสมอไป นอกจากนี้ การแก้ไขปัญหโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นระบบการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาไปด้วย

4. คนนอกที่เข้าไปเรียนรู้ในชุมชนหรือชนบท ต้องเตรียมเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความขัดแย้งของชนชั้นนำในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับอำนาจภายนอกอิทธิพลของเขาต่อนโยบายและการปฏิบัติในการพัฒนา ปรากฏดังภาพ 4

ภาพ 4 วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (จุดประสงค์อยู่ที่การแก้ปัญหาแบบยั่งยืน)
ที่มา : (สิทธิรัฐ ประพุทธินิติสาร, 2545, หน้า 45)

จากแผนภาพ 4 แสดงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งนักวิจัยนักพัฒนาหรือนักวิจัยและพัฒนาร่วมกับแกนนำของคนที่อยู่กับปัญหาในชุมชนเป็นหุ้นส่วนมีการผสมผสานระหว่างจุดแข็งของแต่ละหุ้นส่วนเข้าด้วยกันอย่างเลือกสรรและกลมกลืน คือ 1) นักวิชาการเชิงในด้านการวิเคราะห์แต่ไม่รู้ปัญหาดีไม่มีหน้าที่ปฏิบัติ 2) นักปฏิบัติเชิงในด้านการปฏิบัติมี

ทรัพยากรแต่ไม่รู้ดีและวิเคราะห์สู่นักวิชาการไม่ได้ 3) แกนนำผู้อยู่กับปัญหารู้ปัญหาหลักซึ่งดีแต่การวิเคราะห์และศักยภาพในการระดมทรัพยากรมีน้อยกว่านักปฏิบัติ

เพราะฉะนั้นการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผลของกระบวนการเรียนรู้จะทำให้ทุกฝ่ายที่เป็นหุ้นส่วนได้รับ (take) และได้ให้ (give) จะเห็นได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จัดเป็นกลไกสำคัญในกระบวนการพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมใจปัจจุบันที่ต้องการ องค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาในกิจกรรมพัฒนาพฤติกรรมพึงตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนพระพุทธรบาท"พลาณกุลวิทยา" ตำบลพุกม่วง อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพของนักเรียนให้ดียิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต